

**Tuproq-iqlim omillarining kuzgi bug'doy navlari suv almashinuv
jarayonlariga ta'siri.**

***Boboyeva Nodira To'xtamishovna — Termiz davlat universiteti o'qituvchisi
(PhD). Surxondaryo viloyati, O'zbekiston.***

Annotatsiya: Surxondaryo viloyati tuproq-iqlim sharoitida turli bug'doy navlarining gullash fazasida suv almashinuv xususiyatlari o'rganildi.

Tayanch so'zlar: bug'doy navlari, o'sish, rivojlanish, don, transpiratsiya, ekologik omillar

Аннотация: Изучены водообмен видов пшеницы в фазе цветения в условиях Сурхандаринской области.

Ключевые слова: пшеница, рост, развитие, зерно, транспирация, экологические факторы

**THE INFLUENCE OF SOIL AND CLIMATIC FACTORS ON WATER
EXCHANGE PROCESSES IN WINTER WHEAT VARIETIES**

***Boboyeva Nodira To'xtamishovna - Termez State University, Teacher(PhD).
Surkhondaryo, Uzbekistan***

Abstract: it has been learned features of water exchange during the flowering phase of wheat varieties in soil climatic condition in surkhondaryo region

Key words: Triticum v. growth, development, number of grain, transpiration, ecological factors.

Hozirgi kunda viloyat sharoitida yetishtirilayotgan bug'doylar bir necha navlardan iborat bo'lib, ular umumiy hosildorligi va hosil sifatlari bilan bir-biridan farq qiladi. Ayrim yillarda yog'ingarchilik kam bo'lishi va sug'orish uchun ishlatiladigan suvlarning ham rejadan kam bo'lishi umumiy hosil miqdoriga va sifatiga salbiy ta'sir etadi. Shuning uchun ham bug'doy navlarining qurg'oqchilikka chidamlilik darajasini aniqlash va nisbatan chidamli navlarni ishlab chiqishga tavsiya etish dolzarb muammo bo'lmoqda.

O'simliklarning suv almashinuv xususiyatlari ularning o'sishi, rivojlanishi, hosildorligi va hosil sifatini ta'minlaydigan asosiy ko'rsatgichlardan biri bo'lib hisoblanadi. [4].

O'simliklar hayotida suvning o'rni, o'simliklar to'qimalari tarkibining 70-95% suvdan iborat. O'simlikning barcha organlarida suv bo'ladi: bargda-90%, novdada-70-80%, ildizda-50-60%, urug'da-10%, vakuolada-98%, sitoplazmada-80%, qobiqda-50% atrofida suv uchraydi. Ayrim ho'l mevalarda juda ko'p: pamidorda-94%, tarvuzda-92% gacha suv bo'ladi [1,3].

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqqan holda, biz bug'doy navlarining suv almashinuv xususiyatlarini, ularning o'sish va rivojlanish fazalari bo'yicha o'rgandik.

1.1- jadval.

№	Navlar	Barglarda:			
		Umumiy suv miqdori, %	Transpiratsiya jadalligi, g/m ² s	Suv taqchilligi, %	Suv saqlash qobiliyati, %
1.	Andijon-1	75,6	25,0	6,8± 0,04	6,09± 0,03
2.	Andijon-2	77,3	21,1	6,3± 0,01	5,33± 0,04
3.	Asr	78,2	20,0	6,5± 0,03	5,63± 0,03
4.	Omad	78,9	16,7	5,0± 0,05	3,94± 0,02
5.	Grom	82,4	13,2	4,5± 0,02	3,37± 0,05
6.	Tanya	84,4	10,5	2,5± 0,01	2,59± 0,04

Omad bug'doy navi bargida umumiy suvning miqdori 78,9 % ga teng bo'lib, Andijon 1 naviga nisbatan 3,3 % ga ko'p ekanligi kuzatildi. Grom navining umumiy suv miqdori 82,4 % gat eng bo'lib, Andijon 1 ga nisbatan 6,8 % ga ko'p ekanligi aniqlandi. Tanya bug'doy navining 84,4 % ga suv bo'lib, u Andijon1 naviga nisbatan 8,8 % ko'pligi aniqlandi.

Bu ma'lumotlardan aniqlanishicha, Andijon 1 bug'doy navining barglaridagi suv miqdoriga nisbatan Tanya bug'doy navining barglarida suv eng ko'p bo'lishi va boshqa navlar oraliq o'rinda ekanligi aniqlandi.

O'simlik barglarida sodir bo'ladigan transpiratsiya jadalligi ham o'simliklarni suv almashinuv xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Jadvalda ko'rsatilgan (1.1-jadval) ma'lumotlardan aniqlanishicha Andijon 1 bug'doy navining barglarining 1 m² barg sathida 1soat davomida 25,0 g suv parlatilgan bo'lsa shu muddatda Tanya bug'doy navining barglaridan 10,5 g suv bug'langan ya'ni shu muddatda Tanya navi Andijon naviga nisbatan 14,5 g suv kam parlatgan. Qolgan navlar ham oraliq o'rinlarni egallab Andijon 1 naviganisbatan kamroq suv parlatgan, ya'ni Andijon 2 navi 3,9 g , Asr navi 5,0 g, Omad navi 8,3 g, Grom navi 11,8 g kam suv parlatgan. Bu ko'rsatgich navlarning transpiratsiya jadalligi bo'yicha ham bir-biridan keskin farq qilishini ko'rsatadi.

Bug'doy navlari barglaridagi suv taqchilligi ham nav xususiyatlariga bog'liq holda o'zgaradi. Andijon 1 navining barglarida suv taqchillik 6,8 % ga teng bo'lsa, Andijon 2 naviniki 6,3 % teng bo'lib, u Andijon 1 naviga nisbatan nisbatan 0,3 %, Omad navida 1,8 %, Grom navida 2,3 % va Tanya navida 4,3 %. Andijon 1 bug'doy navi barglariga nisbatan suv taqchilligi kamroq ekanligi aniqlandi.

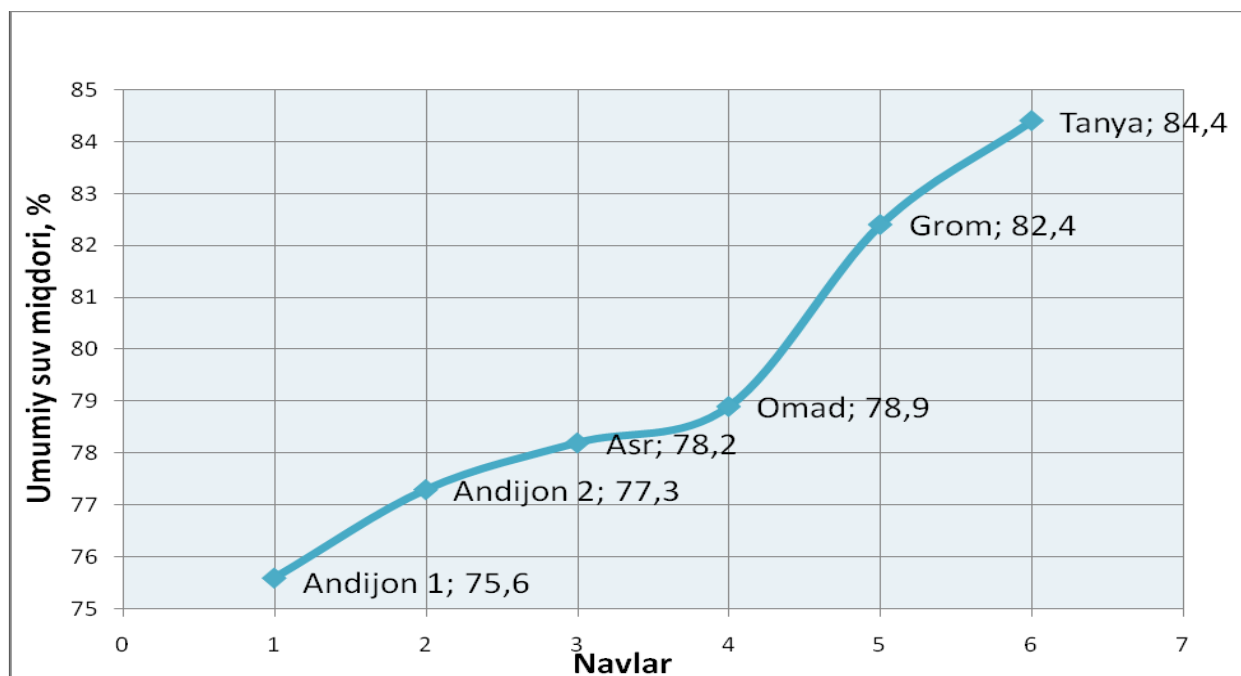
Huddi suv taqchilligiga o'xshash barglarining suv saqlash qobilyati ham o'simliklarning qurg'oqchilikka chidamlilik darajasini harakterlaydigan eng muhim ko'rsatgich hisoblanadi. Andijon 1 bug'doy navi barglarining suv saqlash qobilyati boshqa navlarga nisbatan eng past bo'lib, 1 soat davomida sarflagan suv miqdori 6,09 % ga teng bo'lsa, Andijon 2 bug'doy navi shu muddatda 5,33 % suv sarflagan va ular o'rtasidagi farq 0,76 % ga teng.

Asr bug'doy navi barglaridan sarflagan suv miqdori 5,63 % ga teng bo'lib, u 0,46 % ga kamroq, Omad bug'doy navining barglari shu muddatda 3,98 % suv parlatgan bo'lsa, Andijon 1 naviga nisbatan 2,15 %, Grom bug'doy navi 1 soatda 3,37 % suv parlatib Andijon 1 ga nisbatan 2,72 % va Tanya bug'doy navi 1 soat davomida 2,59 % suv parlatib, Andijon 1 navidan 3,5 % kam suv parlatgan.

Bu ma'lumotlar Andijon 1 bug'doy navining suv saqlash qobiliyati eng past, Tanya bug'doy navining suv saqlash qobiliyati eng yuqori ekanligini ko'rsatadi. Qolgan navlar suvni saqlash qobiliyati bo'yicha oraliq o'rinni egallaydi. Shunday qilib bug'doy navlarining suv almashinuv xususiyatlariga asoslangan holda ularning qurg'oqchilikka chidamligi darajasini quyidagi tartibda joylashtirish mumkin: Andijon 1 < Andijon 2 < Asr < Omad < Grom < Tanya

Tanya ya'ni o'rganilgan navlar o'rtasida Andijon 1 navining qurg'oqchilikka chidamligi eng past bo'lsa, Tanya bug'doy navining qurg'oqchilikka chidamligi eng yuqori va qolgan variantlar oraliq o'rinda joylashgan.

Bug'doy navlarining qurg'oqchilikka chidamlilik darajasini ko'rsatuvchi eng muhim fiziologik jarayon barglaridagi umumiy suv miqdoridir. Boshqa ko'rsatkichlarga nisbatan bu ko'rsatkich to'g'ridan-to'g'ri navlarning qurg'oqchilikka chidamlilik darajasini harakterlaydi. Bizning tajribamizda olingan bu ma'lumotlar 1.1-rasmda yanada aniqroq tasvirlangan.

1.1 – rasm. Bug'doy navlarining gullash fazasidagi umumiy suv miqdori.

Bug'doy navlarining qurg'oqchilikka chidamlilik darajasini tasvirlovchi ya'ni ularning umumiy suv miqdori bo'yicha to'plangan ma'lumotlar ko'rsatishicha barcha o'rganilgan navlar o'rtasida nisbatan qurg'oqchilikka chidamli nav bo'lib

Tanya navi hisoblanadi. Bu navning barglaridagi umumiy suv miqdori 84,4% ekanligi aniqlandi. Nisbatan chidamsiz hisoblangan Andijon-1 bug'doy navi barglarida umumiy suv miqdori 75,6% teng. Qolgan navlar oraliq o'rinda joylashgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Аманов А.А. Качество зерна коллекционных образцов пшеницы. «Узбекистон кишлок хужалиги» журнали, 2005, №3, 16-17 б.
2. Amonova G. R., Rashidov N. E. Useful Properties of Medicinal Chamomile (*Matricaria Recutita*) //European journal of innovation in nonformal education. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 130-132.
3. Байкова Е.В., Королук Е.А., Ткачев А.В. Компонентный состав эфирных масел некоторых видов рода *Salvia* L., выращенных в условиях Новосибирска (Россия) // Химия растительного сырья, 2002. № 1.С. 3742.
4. Fozilov S. The effect of drought on the water regime in the leaves of soybean varieties //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 25-28.
5. Fozilov S. Effect of stress factors on some physiological parameters of soybean plant //Science and innovation in the education system. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 722-74.